

In beweging

kwartaalblad van de Christengemeenschap

Michael 2018

Het midden



In beweging

kwartaalblad van de Christengemeenschap
22e jaargang nr. 4, Michael 2018

Inhoud van dit nummer

Van de redactie 1

Kruispunt van wegen 1

Thema: Het midden 2

Op de groei – opvoeding 15

Onder de zon – jongeren 19

Michaeltijd 22

Bestuur en instellingen 25

Berichten uit de gemeenten 27

Internationaal 28

Boeken 29

Aankondigingen 32

Gestorvenen 34

Redactie

Jos van Damme, Jolanda Gevers Leuven, Thom Kloes, Marianne de Nooi, Marjolein te Pas, Judith Slokker

Redactie, financiën en advertenties

In beweging p/a Jos van Damme,
Weerskruislaan 96, 6721 BW Bennekom
tel. +31-6-10298186
e-mail: inbeweging@christengemeenschap.nl
(ook voor inlichtingen over abonnementen)
banknr. NL36INGB0009185951, BIC: INGBNL2A,
t.n.v. In beweging, 6721 BW Bennekom

Druk

Drukkerij Modern, Bennekom

Kopijdata

Adventnummer 1 oktober 2018
Paasnummer 1 februari 2019
Kopij graag aanleveren per e-mail
(inbeweging@christengemeenschap.nl).
De redactie behoudt zich het recht voor
ingezonden kopij in te korten of niet te plaatsen.

Illustratie vooromslag:

Het labyrint in de kathedraal van Chartres

De Christengemeenschap in Nederland en Vlaanderen Adressen en tijden van diensten

M=mensenwijdingsdienst, K=zondagsdienst voor de kinderen, info: gezien onregelmatigheid navraag nodig.

Alkmaar, Oude Kanaaldijk 9, 1825 AT, +31-72-5612697,
bgg +31-6-29343288, M zo 10, di 9 (info), do 10,
za (info), K zo 9 (info)

Amsterdam, A.J. Ernststraat 869, 1081 HL,
+31-20-6420769, bgg 4414949, M zo 10.30,
wo 9, do 10, za 9 of 11 (info), K zo 10.00 (info)

Antwerpen, H. Consciencelaan 107, B-2640 Mortsel,
+32-3-4406821, M zo 10, wo 9.30, do 10 in Olen
(info), vr 9.30, K zo 9.30 (info)

Arnhem, Brugstraat 5, 6811 MB, +31-26-3621769,
M zo 10 (info), do 9.00 (info), K zo 11.00 (info)

Den Haag, Groot Hertoginnelaan 2, 2517 EG,
+31-6-47170136, M zo 10.15, wo 10 (info),
vr 10.30 (info), K zo 9.30 (info)

Driebergen, Rijsenburgselaan 2a, 3972 EJ,
+31-343-785 437, M zo 10.30, do 9.30, K zo 10 (info)

Eindhoven, Dorpstraat 122, 5504 HL Veldhoven,
+31-40-2221009, bgg 2520498, M zo 9.30 of 10.45
(info), wo 9.30 (info), vr. 9.30 (info), K zo 10 (info)

Gent, Kasteellaan 54, 9000 Gent (geen postadres),
+32-9-2334768, M za 10 (info), K za 9.30 (info)

Het Gooi, Veldweg 1, 1404 CV Bussum, +31-35-5417957,
bgg 6563160, M zo 10, K zo 11.15 (info)

Groningen, Lauwersstraat 3, 9725 HD, +31-594-659558,
M zo 10.30 (info), do 10 (info), K zo 11.45 (info)

Leeuwarden, Droevendal 9, 8911 KK, 0031-594-659558,
M zo 10.30 (info), wo 9.15 (info), K zo 9.45 (info)

Leiden, Vestestraat 49, 2312 SW, +31-71-5727618,
bgg +31-6-52342851, M zo 10.30 (info), do 10
Duitse dienst (info), K zo 10 (info)

Meppel, Catharinastraat 44, 7941 JG, +31-6-30507877,
M zo 10.30 (info), wo 10.30 (info), K zo 9.45 (info)

Middelburg, Lange Noordstraat 62 (geen postadres),
+31-118-583352, bgg +31-6-46616138, M za 10
(info)

Rotterdam, Lumeystraat 33, 3039 ZN, +31-10-2232317,
M zo 10.30, di 9.30, wo 9.30, vr 7.30, K zo 10 (info)

West-Brabant, Minckelersstraat 27 (geen postadres),
Breda, +31-76-5877409, bgg 5021945, M za 9.30
(info)

Zeist, van Tetslaan 4, 3707 VD, +31-6-50204989,
M zo 10.30, wo 9, do 8, vr 10 (info), K zo 9.30

Zutphen, Badhuisweg 27, 7201 GM, +31-575-769065,
M zo 10.30, di 9.15 (info), do 9.15 (info), K zo 10
(info)

Landelijk secretariaat: +31-70-3451506

Groot Hertoginnelaan 4

2517 EG Den Haag

e-mail: secretariaat@christengemeenschap.nl

website: www.christengemeenschap.nl

Het begin van de herfsttijd staat in het sterrenteken van de weegschaal, het wegen van de vruchten die de zomertijd heeft opgeleverd. Ook de aartsengel Michael wordt in de beeldende kunst vaak afgebeeld met een weegschaal, waarmee hij de mens helpt om de vruchten van het zojuist voorbijge aardeleven te wegen. Wat zou een weegschaal zijn zonder midden, van waaruit de balans gevonden kan worden tussen uitersten? In Zwitserland staat in het Goetheanum (Dornach) een houten beeldengroep, waarin Christus is afgebeeld in het midden, tussen de gevallen engel die de mens aan de doodskrachten van de aarde wil kluisteren en de gevallen engel die de mens de illusie voortovert dat de aarde er niet echt toe doet. Christus leert ons het midden: het grote belang van ons werken op aarde aan vrijheid en liefde, zonder ons over te geven aan de aardse doodskrachten.

In de thema-artikelen in dit Michaelnummer vindt u verschillende aspecten van 'het midden' belicht. Ook in de pedagogische rubriek 'Op de groei' gaan de auteurs op zoek naar een midden, wanneer beide ouders verschillend denken over de religieuze opvoeding van hun kinderen. In de jongerenrubriek 'Onder de zon' vertellen jongeren enthousiast over een Pinksterfestival, waar zij in Keulen aan hebben deelgenomen. Verlichtingsdeskundige Henk Stolk belicht de verschillen tussen 'licht uit warmte' en 'licht uit ontlading', wat je kan helpen bij de keuze voor welke lampen je op welke plek installeert.

De redactie wenst u een mooie herfsttijd, met een evenwichtig midden tussen het zomerse licht en het winterse donker.

Marianne de Nooij

Kruispunt van wegen

In het bekende sprookje van Grimm 'De Sterrendaalders' geeft het tot wees geworden meisje het weinige wat ze heeft aan diegenen die er nog armoediger aan toe zijn dan zijzelf. En dan stroomt onverwachts een sterrenregen naar beneden en ontvangt zij een nieuw hemdje van het allerfijnste linnen.

Mensen die de dienaren van de koning op kruispunten van wegen ontmoeten (Mat. 22: 9), hebben één gemeenschappelijk kenmerk: ze zijn onderweg en moeten bij elk kruispunt bepalen welke weg ze verder willen volgen. Soms gaat het de kwade kant op, soms de goede. Maar het op weg zijn maakt het, juist zoals bij het weesmeisje uit het sprookje, blijkbaar mogelijk om goed waar te nemen wie er met welke vraag op je pad komt. En wanneer dan de rijkdom je niet meer claimt, ontstaat ook de mogelijkheid om in te gaan op de vraag of het aanbod van het moment. Die mensen ontvangen ook een nieuw gewaad, een nieuw 'hemdje'. Het verleent toegang tot de bruiloftszaal van de koning. Er is echter één vereiste: ze kunnen niet vast blijven houden aan de oude plunje die zo gemakkelijk zit en waarmee sommigen op hun lange tocht bijna vergroeid zijn.

Wij worden, met de genodigden, opgeroepen om het beeld van de hemelse mens te dragen. Michael nam zijn beeld al eerder aan. Hij is hierdoor transparant geworden: zijn aangezicht is als het aangezicht van de mensengod. Zou hij de gezant van de koning kunnen zijn, wiens hand ons wenkt hem te volgen bij het kruispunt van wegen?

Hilde Cauwenbergh

Thema: Het midden

In een labyrint (zie afbeelding vooromslag) ben je – op weg naar het midden – telkens weer ver weg in de periferie. Het midden vormt een rustpunt tussen uitersten. Hoe kun je oefenend een evenwichtig midden vinden in het sociale proces dat zich afspeelt in een groep mensen en zo toewerken naar gemeenschapsvorming? Ingrid Busink, die dergelijke processen begeleidt, vertelt in de eerste themabijdrage over haar ervaringen hiermee. Vervolgens gaat Jan Saal op zoek naar welke tegenkrachten ons weg willen leiden uit het midden van een gesprek tussen twee mensen. Tot slot is Marjolein te Pas in gesprek gegaan met bewindsdrager Ernst Terpstra over het midden in het evangelie en in de mensenwijdingsdienst.

Het midden vinden in het sociale leven

door Ingrid Busink (Werkplaats voor gemeenschapsvorming en initiatief, Zutphen)

In mijn werk (o.a. begeleiding biografie-onderzoek in groepen, gemeenschapsvorming en gedragen besluitvorming in woonprojecten) heb ik ervaren, dat mensen veelal van zeer goede wil zijn om het christelijke midden te vinden in hun onderlinge verhouding. Vaak lukt dat niet, omdat oude, vaak onbewuste gebruiken, denkvoorstellingen en routines ons in de weg zitten wanneer we de werkzaamheid van Christus in ons midden willen toelaten. Voor je het weet ben je vooral bezig de ons bekende sociale vormen tegenover de ander te handhaven.

Sociale ruïnes

In het dagelijks leven is het vinden van het midden en het oefenen daarvan extra moeilijk, omdat we te maken hebben met sociale structuren, die nog gebaseerd zijn op oude sociale verhoudingen. Deze komen voort uit eerdere ontwikkelingsstadia van mens en samenleving. Als in een archeologische opgraving komen we sociale scherven uit verschillende tijden tegen, zoals: hiërarchische aansturing van mensen, handelen vanuit protocollen, onvrij onderwijs dat kinderen dwingt te voldoen aan eisen van buitenaf. We zien daarbij dat het individu ondergeschikt gemaakt wordt aan de leider of de voorschriften van de groep. In deze tijd van individueel bewustzijn staat

echter de mens als individu voorop. Dat betekent ook dat we vanzelfsprekend antisociaal gedrag vertonen. Deze vanzelfsprekende antisociale houding, in combinatie met de 'sociale ruïnes', helpen niet om het midden te vinden.

Toch kennen we allemaal de momenten van onverwachte synergie of een verdiepte ontmoeting, waarin we terugkijkend kunnen waarnemen dat er iets bijzonders gebeurde in ons midden. Het is dus wel mogelijk, ook in het dagelijks leven, om deze bijzondere werking van het midden gewaar te worden.

Oefenen vanuit nieuwe sociale structuren

Zoals een oog zich ontwikkelt door te kijken, zo ontwikkelt het sociale zich in ons door het te doen. Wil je het midden vinden in je samenwerken en samenleven, dan heb je inzicht nodig in sociale processen en de vaardigheid om deze processen steeds weer met bewustzijn in te richten. Het inzien en het inrichten van sociale processen kun je scholen en oefenen. Voor die scholing richten we sociale structuren in, die de wil van de mens vrijlaten en het individu vooropzetten.

In een biografiepracticum is een dergelijke oefening goed mogelijk. Je spreekt dan bijvoorbeeld af dat om de beurt iemand vijftien minuten vertelt en dat ieder daarna een

reactie geeft binnen de vier 'categorieën van weerklank'. Dit zijn: karakteristieken, beelden, opvattingen van de ander en wekkende – niet nieuwsgierige – vragen. Zo kun je, nadat iemand iets over zijn biografie heeft verteld, bijvoorbeeld 'levenskracht' karakteristiek vinden en een beeld voor ogen krijgen van 'een jonge boom bij windkracht 10'. Of je kunt horen dat iemand de opvatting heeft 'ik ben alleen aan het overleven'. Of een wekkende vraag stellen: 'wat kun jij doen met de magie van het theater voor andere mensen?'

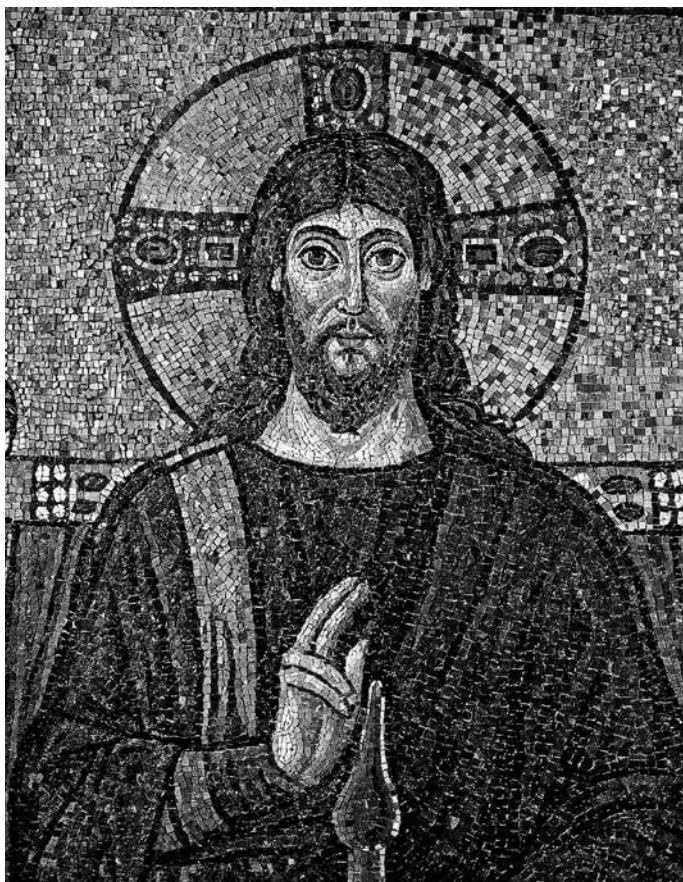
Het innerlijk structureren in de vier categorieën van alles wat in je opkomt, het zoeken van karakteristieken, beelden, opvattingen, van de wekkende vraag, nodigt je uit om hogere sociale vermogens in jezelf aan te spreken. Je gaat een innerlijke worsteling aan omwille van het goede. Dat goede kan ieder mens herkennen; hij heeft het in aanleg al in huis. In een biografiepracticum wordt de sociale omgang met elkaar verder geprofessionaliseerd, omwille van de ander en omwille van het proces.

Daarbij wordt in jezelf een levend denken aangesproken. Door dit levende denken zetten we onze voorstellingen om in levende beelden. Door te onderzoeken door welke opvattingen iemand zich laat leiden, kun je je eigen vooroordelen overwinnen, die vanuit antipathie of sympathie de kop opsteken. Door een wekkende vraag te stellen kun je je voorliefde voor je eigen inzichten over-

winnen, van waaruit je graag advies wilt geven of herkenning wilt uitspreken. Die worsteling heeft een afgesproken structuur nodig om tegenkrachten te pareren die je tot een andere 'vorm' willen verleiden.

Werking van Christus ervaren

Aan het begin van een practicum begeleidt een procesbegeleider het proces, maar gaandeweg neemt iedere deelnemer dit zelf steeds meer op zich. De werking van Christus kan in ons midden erfahrbaar worden, uit de diepgang van het gesprek en uit onze emoties. Dat blijkt bijvoorbeeld uit de reacties op een



In Ravenna, Italië vormen alle steentjes tezamen een beeltenis van Christus

practicum. De ervaringen die je opdoet werken door in het sociale leven van een groep, gemeenschap of organisatie waar je deel van uitmaakt. 'Het is ongeloofelijk wat we door zo'n traject hebben bereikt aan intimiteit, waarvoor je normaal gesproken een vreselijk lange tijd nodig hebt. Het is bijzonder om te ervaren op welke manier zo'n gemeenschap ontstaat en hoe snel dat kan gaan. Je werkt aan het initiatief én aan je eigen ontwikkeling.'

Ook besluitvormingsprocessen kun je oefenen. Vanuit een woonproject namen tien bewoners die graag met de techniek van gedragen besluitvorming wilden gaan werken, deel aan een scholingstraject van vier dagen. Sommige deelnemers stapten vol overtuiging in, anderen aarzelden meer. 'Ik weet eigenlijk ook niet zo goed waarom ik meedoe, maar ik ben er!'

We oefenden met de techniek in een reël, gezamenlijk vraagstuk: hoe verdelen we de inkomsten en kosten van dit traject. Er werd een besluitgroep gevormd uit de deelnemers. Na de beeldvorming over het vraagstuk, werden er alternatieve mogelijkheden voor de verdeling van de kosten en baten benoemd. Deze alternatieven hadden echter zo weinig variatie, dat het proces vastliep. Langzaam kwam er een gesprek op gang om nieuwe alternatieven te zoeken: wat is een goede manier van verdelen die iedereen recht doet? Het was voor iedereen ervaarbaar, hoe een vrouw onverwacht innerlijk opstond en een nieuw, creatief voorstel inbracht. Dit voorstel kwam aan ieders behoefte tegemoet, in het licht van het geheel. Het was zo overduidelijk een verlicht inzicht, vanuit de verbinding die zij had gemaakt met het geheel, dat het ieder opviel en het ook zo door meerdere mensen werd benoemd. Zelf zei ze erover: 'Ja, maar als ik het nou moet uitleggen, dan kan ik dat niet hoor. Dat heb ik nou altijd.'

Jezelf overstijgen

Misschien is een dergelijke situatie herkenbaar. Mensen zijn in staat zichzelf te overstijgen, het antisociale te overwinnen en met inzicht te spreken vanuit het geheel. Echter, hier

gebeurde het niet zomaar opeens, maar door een bewuste inrichting van de sociale verhoudingen in een besluitvormingsproces. Het 'zomaar opeens sociale', wordt een 'geoefende sociale beweging', een sociaal ambachtelijke opbrengst. Het is een zelf verworven resultaat en genade tegelijk, in een proces dat zo is aangestuurd dat de mensen innerlijk vrij kunnen blijven deelnemen aan dat proces.

Een ander voorbeeld uit het onderwijs waarin de leerlingen de ruimte krijgen om hun eigen, individuele interesse te volgen en in grote lijnen vrij zijn om hun eigen vorm te kiezen voor een eindwerkstuk en de presentatie daarvan. Na alle presentaties stonden de leerlingen nog een keer samen op het podium voor de zaal en trad één leerling, Joost, spontaan naar voren. Hij zei: 'Ik ben trots op iedereen, ik vind dat iedereen het heel goed gedaan heeft, ik heb echt naar iedereen met interesse geluisterd, heel anders dan wanneer we een presentatie voor een vak moesten doen.' En vervolgens zei een klasgenoot: 'Ik stel voor dat we Joost klassenvertegenwoordiger maken.'

Innerlijke structuren

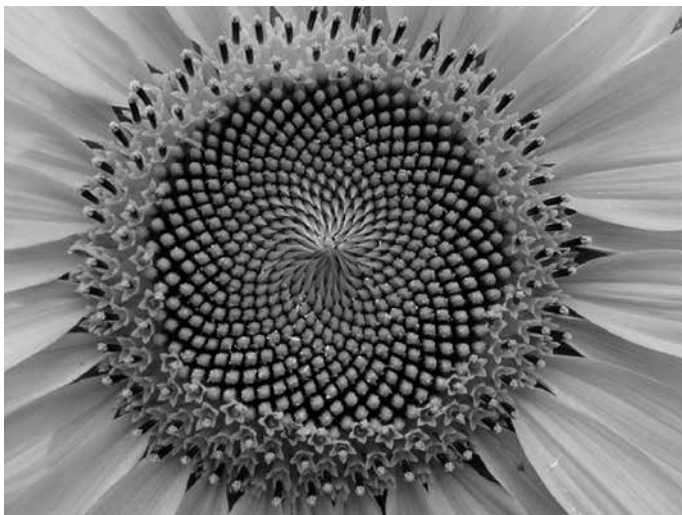
In het biografiepracticum, in individuele biografische gesprekken en in het proces van gedragen besluitvorming, heb ik ontdekt dat we niet met uiterlijke vormen kunnen werken, maar met wat je 'innerlijke structuren' kunt noemen. Het onderscheid tussen vorm en structuur is niet zo eenvoudig te maken, omdat wat als structuur wordt aangereikt gemakkelijk als vorm kan worden begrepen en gehanteerd. Vandaar dat er vaak enige weerstand ontstaat, wanneer ik de structuur van werken toelicht. In de praktijk van werken kunnen mensen meestal vrij snel ervaren dat we met een structuur werken die we weliswaar (in vrijheid) met elkaar afspreken en die daarom dus vastligt, maar dat het een bijzondere structuur is die je innerlijk vrijlaat om te kiezen wat je gaat zeggen of doen. Het vastzetten door middel van afspraken, doe je omwille van het proces, dat daardoor juist kan gaan stromen en waarin Christus kan worden ervaren.

Het vraagt moed en wakkerheid van geest om in een normale, dagelijkse setting toch structuur aan te brengen. Dan kan het soms lukken om een medemens, die je voor een ogenschijnlijk moeilijk vraagstuk plaatst, open tegemoet te treden en een gesprek, hoe kort ook, in te richten.

Een beeld van een samenhangend geheel, rustend op een geestelijk mensbeeld, is bij al deze sociale processen noodzakelijk. In plaats vanuit een voorstelling van de sociale vorm, van waaruit we de ander benaderen, vormen we ons een beeld van het geheel en herken je de zoekende medemens. Dit gebeurt vooral in het gesprek, als je geleerd hebt een vraag te stellen en de drempel over te gaan die je daarbij innerlijk zult tegenkomen. Of je hebt geleerd je onmacht uit te houden en 'het nog niet opgelost zijn' van de ongemakkelijke situatie te verdragen.

Beeld van het geheel

Je kunt je niet zomaar bewust worden van een beeld van het geheel. Eigenlijk lukt dat alleen door te differentiëren binnen dat geheel. Bij een biografie: door verschillende biografieën te horen waarin het algemeen menselijke én het unieke verschijnt in de levensfasen, waarin de persoonlijke ontwikkeling zich steeds weer anders voordoet. In een besluitvormingsproces: door de besluitvormingsfasen, waarin steeds andere verhoudingen aan de orde zijn. We brengen van binnenuit structuur aan in het proces, door in te zien over welk deel, welke fase we op dat moment spreken en we tegelijkertijd in ons bewustzijn hebben, dat er een geheel bestaat waar dat een deel van is. Een geheel



In het hart van de zonnebloem vormen de afzonderlijke bloempjes samen de grote bloem

waarin wijzelf een positie, een rol, een functie hebben.

Naast een beeld van het geheel is de houding van onmacht ('ik weet het ook niet precies') en verbinding omwille van de zaak ('maar ik ben er wel, ik doe wel mee') essentieel. Bijzonder is het om te ervaren dat sociale structuren voorwaarde zijn om vanuit een christelijke houding met elkaar te kunnen werken, en dat die christelijke houding tegelijkertijd door de beschreven sociale structuren wordt gewekt. Daar kan de mens schepper zijn in het sociale leven en kan hij van betekenis zijn voor het proces en voor de anderen die aan dat proces deelnemen. Dankzij de structuur in het proces en dankzij Christus in ons, wordt ontwikkeling mogelijk van onszelf, van de ander en van de gemeenschap als geheel.

www.bouwenmetmensen.nl

Het christelijke gesprek

door Jan Saal (Initiatiefkundige, Dronten)

Wanneer ik in mijn eigen leven terugkijk, dan is het gesprek voor mij altijd al een item geweest: hoe kom ik met mensen, met mijn ouders, mijn leerkrachten in gesprek? Ik herinner mij gesprekken, waar ik uiterst gefrustreerd ben uitgekomen, omdat je gewoon iets toegesmeten kreeg, omdat er niet naar je geluisterd werd. De vraag is: hoe kan een gesprek er eigenlijk uitzien? En kun je een gesprek ook zien in het licht van de Christuskracht?

De Emmaüsgangers

De Emmaüsgangers waren met elkaar in gesprek na de opstanding van Christus. Daar mengde zich iets in en zij hadden het niet door. Pas na een zekere tijd, merkten ze opeens: de Christuskracht heeft zich in ons gesprek gemengd. We hebben het niet gezien, want Hij was niet herkenbaar op dat moment, maar als we terugkijken, dan hebben we ervaren dat de Christuskracht in ons gesprek aanwezig was. Wanneer de Christuskracht zich in een gesprek manifesteert, hoe neem je dat waar? Dat neem je het waar als emotie. Je komt uit een gesprek en je bent geëmotioneerd. Dan denk je: waarom eigenlijk, het was gewoon een goed gesprek? Maar aan die emotie kun je waarnemen dat er iets extra's aanwezig was, dat je Christus' werkzaamheid ervoer.

De etherwereld is een levenswereld. Daar beweegt alles. Als Christus in het etherische opstaat en zichtbaar wordt, dan is Hij zichtbaar in de beweging. Zo kan in de beweging van een gesprek Christus zichtbaar worden, wat je kunt ervaren in de gevoelens die je daarbij hebt.

Christuskracht in mij

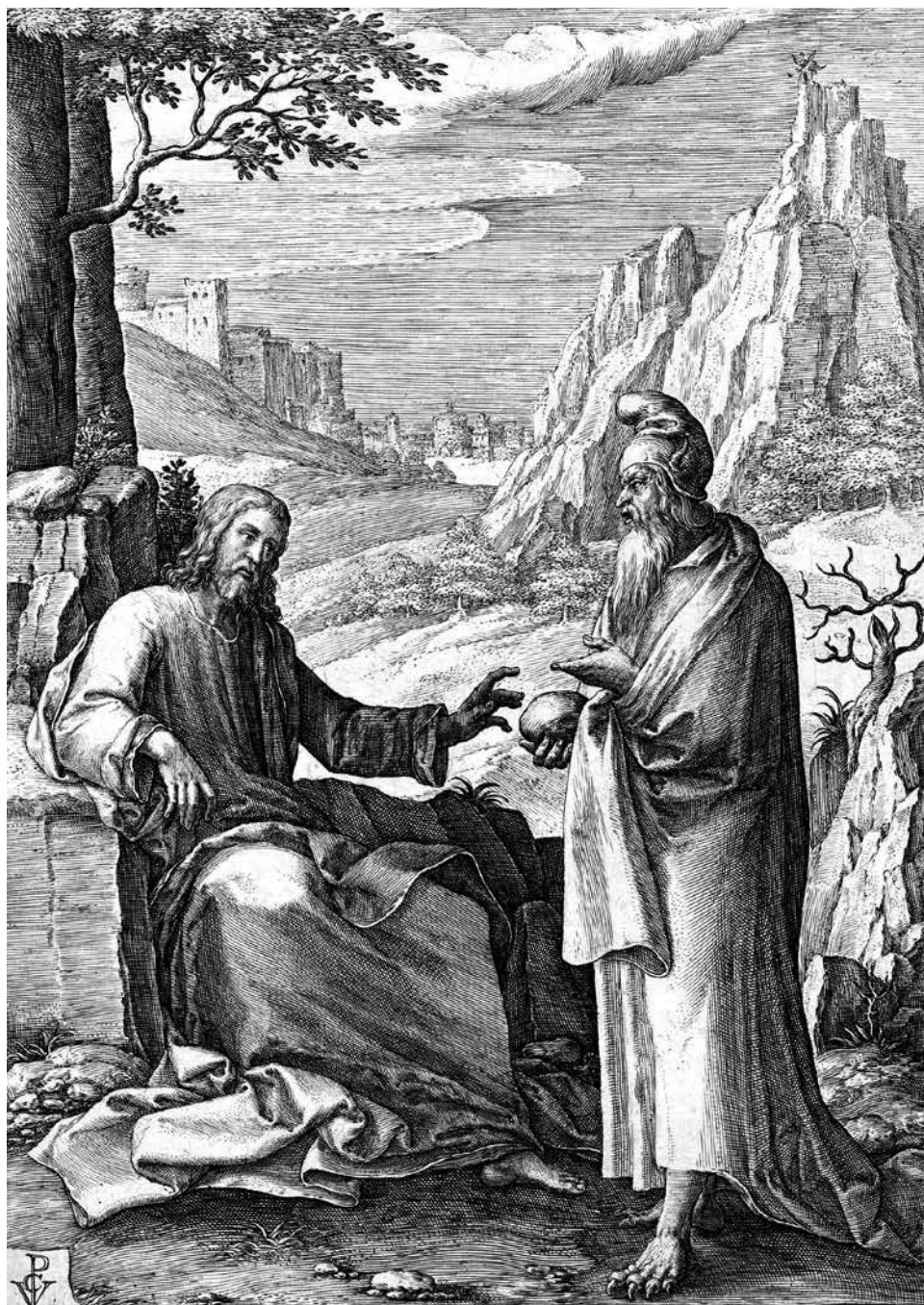
Hoe verloopt een gesprek, wat gebeurt er, wat voor gevoelens worden er gewekt? Hoe komen de woorden achtereenvolgens tot stand? De vormkrachten helpen daarbij. Als ik wat te

zeggen heb, hoe zeg ik dat dan? Weet ik een seconde van tevoren wat ik ga zeggen? Nee, eigenlijk weet ik dat niet. Ik weet wel waarover ik het ga hebben, maar wat ik precies ga zeggen, dat komt in mij op vanuit een heel complex van gevoelens, ideeën en bedoelingen; in het proces zeg ik dan bepaalde woorden. Daar heb ik bedoelingen mee en die bedoelingen werken in wat er gaat gebeuren. De Nederlandse taal in mij werkt in wat er gaat gebeuren. De opvattingen die ik heb over allerlei zaken, die werken in wat ik ga zeggen. En zo kan het gebeuren dat ik van seconde tot seconde niet weet wat ik zeg en ik toch een samenhangend verhaal kan houden. Daarin staan vorm en beweging de hele tijd met elkaar in verband.

Wanneer het allemaal zo in beweging en flexibel is, wat moet ik dan doen als mens om die Christuskracht in mij daarin de ruimte te geven? In het Nieuwe Testament staan allerlei uitspraken, die je daarbij als hulpmiddel kunt gebruiken. Wanneer Christus bijvoorbeeld zegt: 'Niet om mij maar om U, Vader', dan neemt Hij daarbij een heel bepaalde houding aan. En wanneer je met zo'n houding een gesprek in gaat – het gaat niet om mij, maar om de zaak, om het vraagstuk, om die ander – dan is dat een heel belangrijke ingang voor een goed gesprek. Het opent de ruimte voor de Christuskracht. Gaat het wél om mij, dan word ik egoïstisch, dan gaat de deur dicht. Dan kan Hij er niet zijn en komen de tegenkrachten boven. Die vormen ook een belangrijk element in een gesprek, wat je je niet altijd realiseert.

Verzoeken

Kijken we naar de doop in de Jordaan, dan zien we dat bij de doop de Christuskracht in het lichaam van Jezus komt. Het eerste wat daarna gebeurt is de verzoeking in de woestijn. In de woestijn wordt Hij op drie manieren in verleiding gebracht (Mat. 4: 1-11).



'De duivel verzoekt Christus met een steen', Crispijn van de Passe (1574-1637), Rijksmuseum Amsterdam

De eerste verleiding is: 'Maak van deze stenen brood.' Wat zegt dat ahrimanische wezen daar eigenlijk? 'Ik weet als ahrimanisch wezen, dat de mensen brood moeten eten, maar we hebben alleen maar stenen; dat kun je zien als de materiële werkelijkheid!' In mijn visie wordt de tijd eruit gehaald, want je kunt niet zomaar van stenen brood maken. Stenen kun je niet eten.

Maar wanneer je de tijd zou nemen en de stenen zou vergruizen en je zou in het gruis een zaadkorreltje planten, waaruit graan zou kunnen groeien... dat graan kun je nemen, malen en bakken. Dan zou je wel degelijk brood kunnen eten. Maar niet alleen van die stenen. En dus geeft Christus het antwoord: 'Een mens leeft niet van brood alleen.' Het



'Verzoeking van Christus boven op de berg', Johann Sadeler (1582), Rijksmuseum Amsterdam

brood moet ontstaan uit het proces waarin de etherkrachten hun werk doen.

De tweede verzoeking: 'Laat u van de tinnen van de tempel vallen. Uw engelen zullen u opvangen!' Het typische van die verzoeking is, dat deze Christus als het ware aanspreekt alsof Hij nog geen fysiek lichaam heeft. Want zonder fysiek lichaam was dit natuurlijk niet zo moeilijk. Dus eigenlijk luidt de verzoeking: ik spreek je aan op wie je was en niet op wie je nu bent. Dan zegt Christus: 'Ga weg Satan, want ge zult de Heer uw God niet in verzoeking brengen.'

De derde verzoeking is: 'Dit alles zal ik u geven als u mij aanbidt.' Wat zegt zo'n luciferisch wezen daar eigenlijk: als je niet je eigen doelstelling volgt, maar mij volgt – dus uit jezelf gaat, niet jezelf bent – dan zal ik je dit allemaal geven! Lucifer kan dat echter niet geven. Het is een verleiding van waarheid naar onwaarheid. En Christus antwoordt: 'Alleen de Heer uw God zult gij aanbidden.'

De tegenkrachten in het gesprek

Dit zijn drie krachten die in een gesprek zomaar tevoorschijn kunnen komen.

De eerste verleiding is het onoplosbare: hoe kom ik uit een gesprek? Ik ga het gesprek aan maar ik vind het te moeilijk. Hoe kan ik er weer uitkomen? Het ligt als een steen voor je, waarin ogenschijnlijk geen opening te vinden is. Dan blijkt dat de kortste weg uit de problemen altijd is: er dwars doorheen gaan. Wanneer je het vraagstuk waarover het gaat op een respectvolle manier aan kunt spreken, met respect voor de ander, respect voor je eigen ideeën en respect voor de situatie waarin je beiden verkeert, kan een echt gesprek tot stand komen. En dan ontstaat de tijd waarin dat wat onoplosbaar leek toch een weg kan gaan, een weg die soms verbazingwekkend kan zijn. 'Ik ben het gesprek ingegaan met het idee dat het eigenlijk niets zou worden, maar nu kom ik het gesprek uit en ben eigenlijk erg gelukkig. Ik ben blij dat ik het aangegaan ben, dat het gebeurd is en dat het gedaan is.'

En de tweede kracht is dat je het vertrouwen moet hebben in het mens-zijn van jezelf en van de ander. Je kunt een beroep doen op het algemeen menselijke, op de mens in ontwikkeling, niet op een mens die ooit iets gedacht of gedaan heeft en daarna hetzelfde is gebleven, maar een mens die in ontwikkeling is, die kan zeggen: 'Ja, dat heb ik daarom gedaan.' Of: 'Ik heb me vergist, en het is fout afgelopen. Ik had het heel anders gedacht, ik werd gedwongen zus of zo.' Er kan van alles aan de hand zijn met wat in zo'n gesprek ter sprake kan komen; belangrijk is dat de ontwikkeling een kans krijgt en dat je een mens, of jezelf, niet vast pint op de ervaringen die je hebt gehad. Die ervaringen zijn wel het uitgangspunt, zonder die ervaringen had je dat gesprek sowieso niet gehad, maar het verleden is niet de toekomst. De toekomst is een veranderd mens. Iemand kan zichzelf opnieuw uitvinden, om allerlei redenen.

Wanneer je, als derde verleiding, een gesprek ingaat met een gedachte – bijvoorbeeld uit een psychologieboek – en vanuit die gedachten met mensen gaat spreken, dan is dat een soort luciferische verleiding. Wees jezelf in een gesprek, wees eerlijk, wees open, ga van jezelf uit. Dan kan een gesprek goed gaan.

Openingen bieden

Op die manier gezien merk je dat een gesprek openingen biedt en dat je, voordat je een gesprek ingaat, kunt vragen om hulp en kracht; dat de Christuskracht er in meekomt. Maar je moet in je houding wel een aantal dingen aanspreken, waardoor die ruimte openblijft.

Als je te veel vervuld bent van jezelf, kan dat luciferische element erin komen. Als je dingen als onmogelijk ziet dan kan die ahrimanische kracht erin komen, feitedruk. Als je te weinig ruimte voor ontwikkeling ziet, dan kan die antichristelijke kracht tevoorschijn komen. En die krachten hebben invloed op de ruimte die er is in een gesprek. Daarom zijn de woorden 'als twee of meer mensen in mijn naam bijeen zijn, dan ben Ik in hun midden', een werkelijkheid die je als het ware vooraf mee kunt

nemen. Waarvan je kunt zeggen: ik ga met die gezindheid het gesprek in.

Een gesprek gaat niet altijd meteen goed. De een zegt wat, de ander zegt wat, er ontstaan tegenstellingen, conflicten. Dan denk je: wat moet ik nou? Het is altijd een verrassing wat je zegt. Maar de moderne mens kan die verrassing ook een beetje zien aankomen. Vlak voordat je iets zegt, is er iets van binnen waarneembaar, waardoor je kunt aanvoelen wat je gaat zeggen. Dat innerlijke gevoel noem ik neiging. Ik ben geneigd jou nu gelijk te geven, of ik ben geneigd er tegenover te gaan staan. Ik ben geneigd om boos te worden, ik ben geneigd om te gaan lachen. Vlak voordat je het echt doet, in dat split second moment, kun je jezelf toetsen en tegen jezelf zeggen: Ik ben geneigd om te lachen, maar is dat nu eigenlijk oké? Of: Ik ben geneigd om dit of dat te zeggen, maar kan ik dat wel maken?

Op het moment dat die neiging boven komt, kun je jezelf nog een beetje afstemmen. Zit ik hier wel in de goede houding? 'Niet om mij maar om U, Vader'. Dan gaat het mij om de zaak, om jou. Wanneer je in de goede hou-

ding zit, kun je ook rustig iets gekks zeggen. Want dan blijkt dat die neiging door Christus geïnspireerd is. Achteraf blijkt dan dat de ander zegt: 'Wat fantastisch dat je dat zei, want dat is nu precies wat ik nodig had.'

Metamorfose

Je zou kunnen zeggen, dat het volgen van een niet helemaal begrepen neiging, een soort offeren is. Daar heb je moed voor nodig. Het komt helemaal uit jezelf. Je kunt het eigenlijk nergens aan vastbinden. Je kunt niet zeggen: 'ja, dat staat in dit boek of dat is die theorie of ik ben gedwongen om dat te doen.' Het is een spontane neiging die in je opkomt uit een goede, christelijke houding, uit een goede grondhouding. En daar heb je moed voor nodig. Dat is een offer, zou je kunnen zeggen. En dan blijkt dat een metamorfoserend element te zijn. Die ander heeft het nodig. Achteraf zegt hij: 'Wat ben ik ontzettend blij dat je dat gezegd hebt, dat dit gebeurd is, dat je het zo gedaan hebt.' En dan voel je ook de emotie: aha, dit was goed.

In een gesprek kan de Christuskracht werk-

De mens in het midden

Een kleine vogel is uit het nest gevallen. Als er nu een kat aankomt, kun je wel raden wat er te gebeuren staat. Je kunt niet van een kat verwachten dat die op een dag zoiets als erbarmen gaat voelen. Als een goede engel zou overwegen iets daadwerkelijk te doen, dan kan hij niet ingrijpen, hij heeft immers geen materiële handen. Maar misschien kan hij er wel een mens heen dirigeren, die dan iets doet, iets buiten-natuurlijks, wat hem op geen enkele wijze biologisch nut brengt, maar wat als een vleugje andere wereld in de aardse samenhang kan binnen-waaien. Tussen dier en engel is de plaats van de mens. Net als een dier heeft de mens de beschikking over een materieel lichaam, de bekroning van de zichtbare wereld. En net als de engel heeft hij een verbinding met het goddelijke zijn. Stel dat je de mens wegdenkt uit de wereld, dan gaapt er een diepe kloof; dan worden de zichtbare en onzichtbare wereld uiteengerukt. Vanwege zijn aandeel aan zowel onder als boven, is de mens een geboren middelaar – je kunt ook zeggen: naar zijn bestemming is hij priester.

Ook Christus staat in deze tijd – zonder herkend te worden – in het midden, zowel in het heimzinnige midden dat het wezenlijke centrum vormt van ieder individu, als ook in het midden waar alle tussenmenselijke relaties doorheen gaan.

Rudolf Frieling in: 'Im Alltäglichen das Heilige entdecken'

zaam zijn wanneer je met een christelijke grondhouding een gesprek in gaat en wanneer je tijdens het gesprek de tegenkrachten ontmaskert die door het gesprek heen naar voren kunnen komen. De Christuskracht wordt

dan zichtbaar in het verloop van het gesprek, het etherische van het gesprek. De Christuskracht wordt waarneembaar in de emoties die het 'goede doen' begeleiden.

Immanuël – God in ons midden

door Marjolein te Pas (geestelijke in de gemeente Den Haag) in gesprek met bewindsdrager Ernst Terpstra

Een leraar gaf zijn leerlingen de opdracht om zonder passer of enig ander hulpmiddel een cirkel te tekenen. Ze probeerden het, telkens weer, maar het lukte hen niet echt. Wat hun ontbrak was een midden, een middelpunt. Het gebrek aan een midden, een middelpunt, een centrum, zou weleens het probleem van de mens kunnen zijn. We hebben niet vanzelfsprekend een midden of zijn ons er niet van bewust. Het midden wordt ons blijkbaar niet bij voorbaat als vanzelfsprekendheid gegeven, we moeten het zelf steeds opnieuw zoeken, ons ernaartoe bewegen.

In het hart

Wat en waar is het midden? In het woordenboek staat omschreven dat het midden een deel of punt is tussen twee uitersten; het tijdstip halverwege een bepaald bestek; het middelste gedeelte van een geheel dat als verzameling wordt beschouwd; de handel- of denkwijze tussen twee uitersten.

In een gesprek met Ernst Terpstra vroeg ik hem naar het midden. Hij zei: 'Kijk eens naar ons voortbewegen op de fiets. Fietsen is een voortdurende beweging, afwisselend naar links en rechts. Het is een zoeken naar evenwicht tussen twee uitersten. Fiets je rechthoek op een zandpad, dan is het spoor van het achterwiel vrijwel recht, terwijl het voorwiel een golvende lijn daaromheen maakt. Zo rijden we zachtjes slingerend naar links en rechts voorwaarts, ondertussen ons evenwicht bewarend.'

Niet zo lang geleden was Ernst op Patmos, in de grot waar Johannes het boek *De Apocalyps*



Maquette van het eiland Patmos.

*In: S. Knijpenga (2017), *Levend verleden**

dicteerde aan zijn metgezel Prochoros. 'Ik ontdekte dat de grot zich in het midden van het eiland bevond, zowel noord-zuid gezien als in de hoogte. Daar in het centrum ontving Johannes zijn bovenzinnelijke ervaring, zijn visioen. Het eiland heeft de vorm van een zee-paardje en de grot bevindt zich in het midden daarvan; het vormt het hart van Patmos. Daar in het midden sprak de geestelijke wereld tot Johannes over de lotgevallen van de hemel,

de aarde en de mens en over het Nieuwe Jeruzalem.' In het hart, in het midden schreef Johannes, middelaar tussen aarde en hemel, zijn openbaring.

Zevenmaal 'midden'

Ik spreek met Ernst over een aantal plaatsen in de evangeliën van Mattheüs, Lukas, Markus en Johannes, waar sprake is van 'midden'. Bijvoorbeeld over Jezus die door de engel *Immanuël* wordt genoemd in het eerste hoofdstuk van het Mattheüsevangelie. Die naam kun je vertalen met 'God, in ons midden'. In het tweede hoofdstuk van het Lukas evangelie zit de twaalfjarige Jezus in de tempel, midden tussen de leraren. In het derde hoofdstuk van het Markusevangelie zegt Jezus tot de man met de hand zonder kracht: 'Kom hier in het midden staan.'

Rudolf Frieling, één van de grondleggers van de Christengemeenschap, schrijft over het geheim van het midden in het Johannesevangelie. In dit evangelie spreekt Johannes de Doper bij de Jordaan tot de Farizeeën (Joh. 1:26): 'In jullie midden staat hij die jullie niet kennen.' In hoofdstuk 7 klinken de woorden: 'In het midden van de feesttijd ging Jezus naar de tempel.' In Johannes 8 wordt tweemaal gesproken over de vrouw in het midden. In hoofdstuk 19:18 staat: 'Daar kruisigden zij hem en met hem twee anderen, links en rechts van hem, Jezus in het midden.' En in hoofdstuk 20 vers 19 en 26 ten slotte verschijnt de Verrezene aan de leerlingen en een week later aan Thomas: 'Hij ging in hun midden staan.' Zeven maal 'midden'!

In het Johannesevangelie klinken ook de zeven Ik-ben woorden van Christus. Frieling zegt daarover: 'Die beide hebben met elkaar van doen. Het kan geen toeval zijn dat het Johannesevangelie, dat steeds weer wijst naar het innerlijk centrum van de Ik-ben, ook een bijzondere verhouding heeft met het 'midden.' Door het evangelie heen laat de vooreerst onbekende God zich in de mens Jezus kennen. Hij onthult zich als de Ik-ben in ons midden.' En Thomas, één van de twaalf

leerlingen, een mens die weegt en beweegt... juist hij spreekt ten slotte de geloofsbelijdenis uit: 'Mijn heer en mijn God!' Het is de vertwijfelde en twijfelende Thomas die tot het diepste Christusinzicht komt. 'Nee', zegt Frieling, 'zijn *mijn* is niet egoïstisch.' Het 'mijn' van Thomas verwijst naar het midden van zijn wezen, naar het verborgen allerheiligste middelpunt in de mens, waar het ik huist en oplichten kan. Het ik in het midden van de mens is de plaats waar onze heer en God zich openbaren kan: waar de Ik-ben zich kenbaar kan maken.

Links en rechts aan het altaar

Als vanzelf komt het gesprek met Ernst op de mensenwijdingsdienst. In de dienst speelt het midden immers een grote rol. Voor de mensenwijdingsdienst komen de mensen de kerkruimte binnen en ieder richt zich naar het altaar, het middelpunt en centrum van de dienst. Dan verschijnt de ministrant met het licht in de ruimte en loopt naar het midden, gaat de treden op naar het altaar en steekt van links naar rechts de zeven kaarsen aan, met de grote kaars in het midden. Hij of zij gaat weer door de deur naar de sacristie. Even later komen twee ministranten binnen, de linker met het belletje en de rechter met het boek, gevolgd door de celebrant met de afgedekte kelk. De celebrant voegt zich beneden voor het altaar in het midden tussen de ministranten, geeft de linker ministrant de baret, gaat vervolgens de treden op, zet de afgedekte kelk in het midden op het altaar, daalt weer af, keert zich naar de rechter ministrant en opent het boek, waarna de dienst begint en de woorden klinken 'Laat ons...'

Ernst: 'De woorden van het epistel (het getijdengebed) rechts aan het altaar, bij het begin en eind van de dienst, roepen de wil op van de aanwezigen om in de sfeer van de wijding te treden. Bij het evangelie, dat vervolgens links ten gehore wordt gebracht, komt Christus door het woord naar ons toe in de hoop te worden ontvangen. In het offergedeelte rechts is het de mens die iets doet als antwoord op hetgeen in het evangelie geklonken heeft.



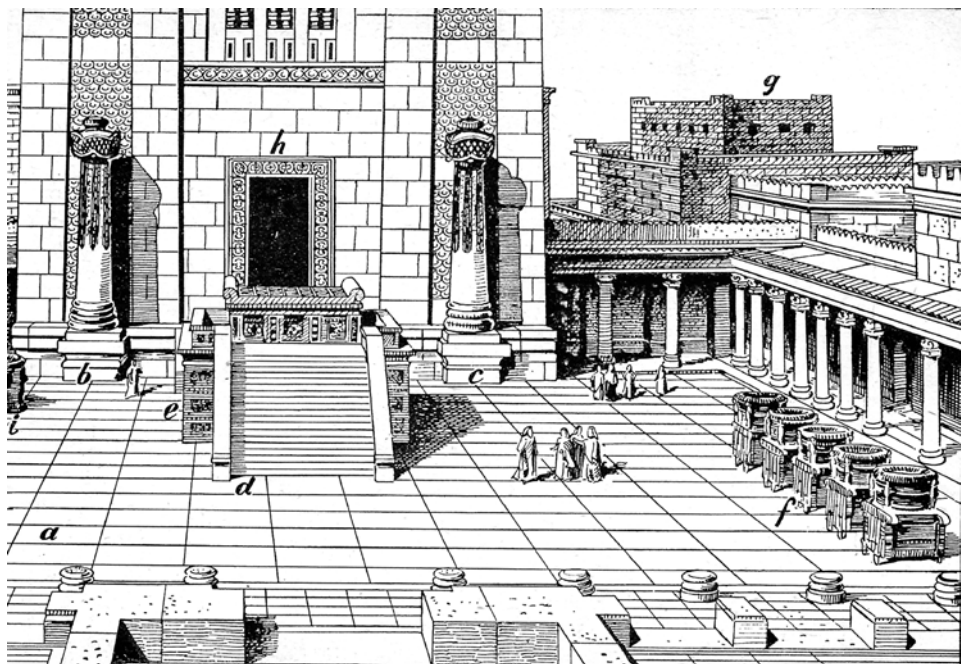
'Johannes op Patmos', Jeroen Bosch (1499), Gemäldegalerie Berlin

Tijdens de verwandeling en communie worden de bewegingen aan het altaar subtieler, meer om het midden heen.'

Met betrekking tot de verwandeling (boek: links midden) haalt Ernst Michaël Debus aan, priester en voormalig seminariëleider, die zei: 'In de verwandeling is de mens niet meer de eigenlijk handelende, maar hij aanschouwt het handelen van de godheid en werkt daar tegelijkertijd aan mee.' Niet ons werken, maar Gods gave, zijn genade manifesteert zich. Ten slotte wordt de mens tijdens het communiegedeelte (boek: rechts midden) weer actief. 'Ik neem het brood..., ik neem de wijn...', spreekt de celebrant en de gemeente kan in beweging komen, de aanwezigen kunnen opstaan en naar voren gaan om te ontvangen. Samengevat zou je links meer de kant van de ontvangende overgave kunnen noemen en rechts de kant van het handelen, van de werkende wil.'

Christus in ons midden

Mensen die de dienst in de Christengemeenschap voor het eerst meemaken, vinden het bewegen aan het altaar vaak een merkwaardige gang van zaken en vragen naar de zin. In de katholieke mis wordt de loop van rechts naar links en weer terug aan het altaar tijdens de mis ook wel 'van Pontius naar Pilatus gestuurd worden' genoemd. Het is een bekend spreekwoord geworden en betekent: mensen worden van het kastje naar de muur gestuurd, van bakboord naar stuurboord; zonder vrucht of zin, van links naar rechts en weer terug. Ernst haalt in dit verband niet Pontius Pilatus aan, maar vertelt wel over Jachin en Boaz, de twee zuilen bij de ingang van de tempel van Salomo in Jeruzalem. De linkerzuil, Jachin, stond voor de in de mens werkende goddelijke wijsheid en Boaz, de rechterzuil, voor de scheppende kracht van de mens. Naderde je de twee zuilen en begaf je je door het midden,



De tempel van Salomo met de beide zuilen Jachin en Boaz.
In: C. Chipiez en G. Perrot (1890), *Histoire de l'Art*

dan trad je tussen de zuilen van wijsheid en kracht, de twee polen, de liefde tegemoet. De liefde vormt de verbinding tussen beide. Zo zou je de mensenwijdingsdienst kunnen beleven als een voortdurende beweging of stroom tussen twee uitersten; de tegenstelling tussen wijsheid en kracht, ontvangen en scheppen, gegeven en handeling. Kortom, wij begeven ons tijdens de dienst tussen *ora et labora* (bid en werk) en gaan van links naar rechts en weer terug. Zoekend, moedig voor-

waarts, ons evenwicht bewarend, in concentrische cirkels, naar het midden toe.

En het midden? Het midden is niet statisch, maar beweeglijk, dynamisch. Daar in het midden, kan Christus' liefde en troost zich aan ons onthullen. Wat uiterlijk zichtbaar wordt aan het altaar, mag je als celebrant, ministrant en gemeente niet alleen waarnemen, maar innerlijk meebewegend beleven dat Christus in ons midden is, in het hart van ons bestaan.

Op de groei

In de serie 'Op de groei' komen uiteenlopende aspecten van de religieuze opvoeding – van voor de geboorte tot na de puberteit – aan de orde. De naam van de serie duidt zowel op de groei van het kind, als op de groei die de opvoeder zelf gaandeweg doormaakt. In deze bijdrage vertellen Guido Smeding en Loïs Eijgenraam over hoe partners met verschillende ideeën een midden kunnen verzorgen in de religieuze opvoeding van hun kinderen.

De betekenis van liefde in de religieuze opvoeding

door Guido Smeding en Loïs Eijgenraam (gemeente Zutphen)

'Ouders worden en geliefden blijven', zo luidt de ondertitel van het boek 'Partnerschap/ Ouderschap'. Voor veel partners blijkt het een opgave van betekenis te zijn om de partnerrelatie levend en dynamisch te houden als de relatie langere tijd bestaat. Een nog grotere uitdaging voor de partnerrelatie wordt na de komst van kinderen ervaren. In onderstaand artikel gaan wij in op een aantal terugkerende thema's binnen de partnerrelatie. In het bijzonder wordt stilgestaan bij 'het religieuze'. Hoe kunnen partners met verschillende ideeën en persoonlijke belevingen over religie en een religieuze opvoeding voor hun kinderen hierin een midden verzorgen?

Ouders worden en geliefden blijven

Ooit op een dag ontmoette je hem of haar, jouw partner. Vaak gaat de eerste periode

van ontmoeting gepaard met innige verliefdheden en intens beleven van verbondenheid. We voelen ons als mens completer met de ander naast ons. We ervaren vooral de overeenkomsten die ons aan elkaar in liefde verbinden. De verbintenis krijgt vorm met het uitspreken van de huwelijksbelofte of wordt bekrachtigd met een samenlevingsovereenkomst. Soms onverwachts, vaak na een diep verlangen, kondigt zich de komst van een nieuw menskind aan. Voor partners betekent dit meestal een terugkijken op de eigen kindertijd. Hoe ben ik geboren? Hoe voedden mijn ouders mij op? Wanneer werd ik zindelijk? Kreeg ik zakgeld? Met welk speelgoed speelde ik? Hoe vierden wij thuis (jaar)feesten? Was er een religieus leven?

Wie met de partner vol- en gelijkwaardig in de partnerrelatie wil staan en een gelijkwaardige

inbreng in de opvoeding wil hebben, zal voor verschillen komen te staan. Zij hoeven geen ingrediënten voor een strijdtoneel te zijn; verschillen mogen gevierd worden. Wat vraagt dit van de moderne partnerrelatie? Wat hebben partners nodig om dit samen te doen?

Rudolf Steiner gaf (de eerste) vrijeschoolleraars drie opdrachten mee. Drie opdrachten die hen zouden helpen kinderen gezond op te voeden: leer kinderen ademen, leer ze slapen en waken en laat hen ervaren dat er een geestelijke wereld is. Wat betekenen deze drie opdrachten binnen de (religieuze) opvoeding voor de partnerrelatie?

Ademen

Steiner bedoelde met de opdracht kinderen te leren ademen, niet alleen letterlijk gezond ademen, maar bovenal dat de kinderen zowel een tijd kennen van doen als van rusten, verwerken, verteren. Een tijd van samen én alleen zijn. Van spreken en van luisteren.

Binnen de partnerrelatie betekent ademen bijvoorbeeld dat er activiteiten zijn als gezin en daarnaast dat de ouders ook tijd hebben voor elkaar. Ademen betekent ook dat ervaringen 'ingeademd' worden en de respons op de ervaring 'uitgeademd' wordt. Binnen een partnerrelatie is het zoeken naar het midden hierin een grote uitdaging. 'Het midden' betekent hier om vanuit je ik-wezen telkens een in het moment passende, levende balans te zoeken binnen de dynamiek van de partnerrelatie. Vragen hierbij zijn: ademt jullie relatie wederzijds voldoende inspiratie in? Ademt de partnerrelatie voldoende aan wederzijdse respons en expressie uit? Is er sprake van wederkerigheid of schenkt de ene partner de inspiratie binnen de relatie en staat de andere partner altijd op ontvangen?

Slapen en waken

Slapen vormt een midden in een drieluik tussen de dag die geweest is en de dag die komen gaat. Slapen en waken ontstaan in de pendelslag van een gezond verzorgd ritme in de dag. Er is een tijd waarop aandacht naar de kinde-

ren gaat, er is een moment dat de ouders tijd en ruimte hebben elkaar te ontmoeten. Er is een moment van actief, wakker in de wereld zijn en een moment waarop de partnerrelatie om aandacht en verzorging vraagt en kan rusten in de veilige thuishaven. Wie deze twee aspecten verzorgt, ervaart dit drieluik. Het rode hart, als beeld van de liefde blijft warm, aandachtig en wakker stromen in het midden van de relatie.

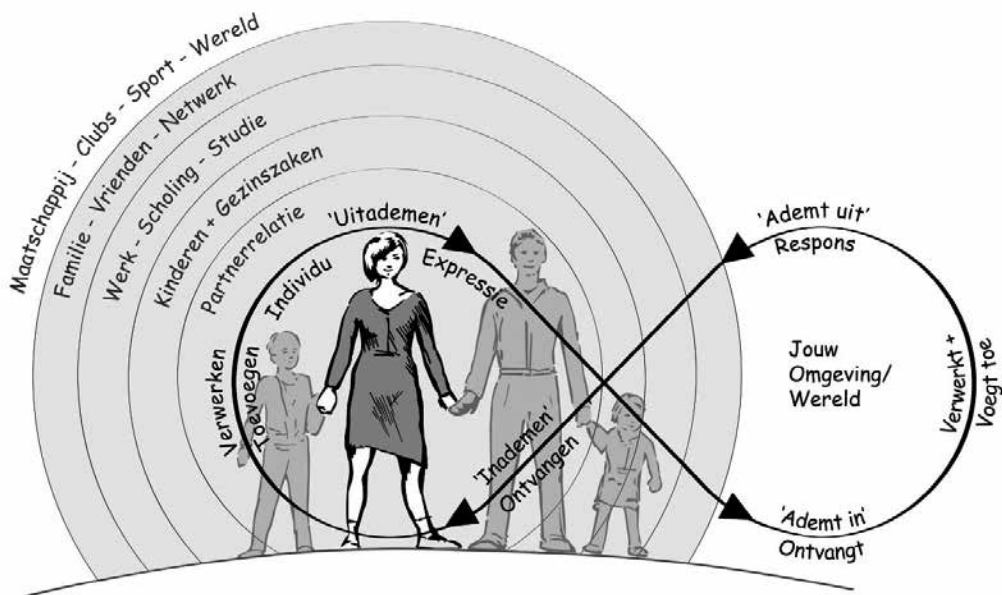
Ervaren dat er een geestelijke wereld is

Wat bedoelde Rudolf Steiner met 'ervaren dat er een geestelijke wereld is'? Lezers van dit blad zijn hoogstwaarschijnlijk op zoek naar hoe zij het eigen leven religieus vorm en inhoud willen of kunnen geven. Onder religie worden meestal de vele vormen van zingeving, het zoeken naar betekenisvolle verbindingen verstaan, waarbij vaak een oppermacht, een hogere macht of God centraal staat. Voor ons, schrijvers van dit artikel, betekent religie of een religieus leven, het leven in verbinding met een wereld die voor onze alledaagse ogen niet zichtbaar is, zoals de wereld van de engelen of de wijze krachten die al het leven op aarde mogelijk hebben gemaakt en nog steeds voor ons verzorgen.

Het betekent ook een verbinding ervaren en verzorgen met de wereld van de ongeborenen en gestorvenen, die overal om ons heen aanwezig is. Betekenisvolle verbindingen ontstaan daar waar een ieder authentiek is en waar deze verbintenis ritmisch en met regelmaat verzorgd wordt. Genoemde kwaliteiten zijn kwaliteiten van het ik dat aan en met het hart verbonden is. Het hart dat in het middengebied rust en bewogen wordt in een ritmisch ademend levensproces. Het hart dat ooit harder ging kloppen en vurig rood werd toen je op je partner verliefd werden. Het hart verbindt je aan en met elkaar.

Gezinscultuur

Hoe kan het religieuze binnen de partnerrelatie en opvoeding verzorgd worden? Hoe kunnen opvoeders kinderen laten ervaren dat er een



Ademen in de partnerrelatie. Illustratie: Ester Verheul, Zutphen, © Smeding en Eijgenraam

geestelijke wereld is? Willen beide ouders hun kinderen dit laten ervaren? Of geeft een van de partners aan een religieus leven te willen leven en de andere partner niet?

Zoals eerder geschreven betekent religie onder meer een zinvolle verbintenis verzorgen. Het aangaan van een partnerrelatie is een van de zinvolle verbintenissen die mensen aan kunnen gaan. Bij het aangaan van deze betekenisvolle verbintenis neem je allebei iets mee uit het verleden. Dit 'iets' zijn bijvoorbeeld de gezinsgewoonten uit het ouderlijk huis. Deze worden in het heden binnen de nieuwe relatie (on)bewust als ervaring of waardevolle herinnering ingebracht. Dit betekent dat beide partners voor de toekomst ingrediënten meebrengen waaruit een nieuwe gezinscultuur ontstaat.

Welke samenhang heeft deze nieuw te vormen gezinscultuur met het religieuze leven? Gezinsculturen ontstaan vanuit gewoontevormingen die langere tijd herhaald worden.

Je gaat van deze gewoonten houden. Innerlijk groeit eerbied voor deze gewoonten. Daar waar beide partners een religieus leven binnen het nieuwe gezin willen vormgeven, zullen zij zoeken naar momenten van verbondenheid. Er zullen nieuwe rituelen ontstaan, bijvoorbeeld bij de maaltijd waarin dankbaarheid voor het eten en eerbied voor allen die aan deze maaltijd meewerkten, in een spreuk, gebed, lied of anderszins gevierd wordt. Het dagbegin en de avondsluiting worden misschien ook met een ritueel verzorgd. Kinderen ervaren hier geheel onbewust een innige verbondenheid met de wereld waar zij nog niet zo lang geleden mee verbonden waren, de wereld van het Licht, de wereld van de ongeborenen. Kinderen voelen zich door rituelen beschermd.

Binnen de partnerrelatie kunnen spanningen groeien als de partners verschillende ideeën, meestal meningen, hebben over of en hoe de kinderen religieus opgevoed worden. Kinderen

echter willen voelen dat ouders een gesloten cirkel van liefde en eerbied voor elkaar en de wereld vormen. In een loyaliteitsconflict moeten leven is voor kinderen niet uit te houden. De verbondenheid valt in hun innerlijk uiteen met alle gevolgen van dien.

Een brug slaan

Partners die vanuit liefde wel bij elkaar willen zijn, maar andere gedachten hebben over religieuze opvoeding, kunnen aan hun kinderen en elkaar een eigen, nieuwe vorm van een religieus leven voorleven. Nieuw, omdat de eeuwen waarin partners met eenzelfde kerkelijke komaf het leven deelden voor de meesten in Nederland en België achter hen liggen. Van beide partners vraagt het moed, authenticiteit, creativiteit en vertrouwen om naar nieuwe vormen te zoeken. Vormen waarmee beide partners iets voor het nieuwe gezin inbrengen.

Als religie 'zingeving', 'betekenisvolle verbinding' betekent en een van de partners wil daar niet het woord God of Christus of engel of

een ander religieus woord aan verbinden, dan worden beide partners uitgedaagd een brug naar elkaar en naar het gezin te slaan. Een eerste steen voor deze brug is zelf te onderzoeken wat verbinding, eerbied, dankbaarheid, viering, respect, de gang door het jaar, enzovoort, voor jou als mens betekenen. Door woorden aan deze ervaringen of begrippen te geven worden ze krachtiger en betekenisvoller. In samenspraak delen beide partners hun innerlijke zoektocht naar deze betekenissen.

Dit kan weken, maanden of misschien zelfs jaren vragen om iedere keer weer woorden te geven aan deze diepe, innerlijke binnenwereld. Het verwoorden van deze inhouden maakt het mogelijk om ieder voor zich én samen op zoek te gaan naar nieuwe vormen. Welke vorm past voor jou bij het (voor)leven van dankbaarheid voor ons eten? Voor de prachtige wolkenluchten? Voor de gekleurde bladeren van de herfst? Voor de ene partner krijgt dit misschien vorm in een viering ter ere van Michael. Voor de andere ouder in een natuurwandeling, waarin verteld wordt over de dieren die zich klaarmaken voor de wintertijd.



Eigen scheppingsproces

Dit proces vraagt creativiteit en scheppingskracht. Ouders kunnen deze creativiteit en scheppingskracht aflezen aan het vrije, zelf-scheppende spel van hun kind. Oudere peuters en kleuters beschikken over een onuitputtelijke fantasiebron. Deze wordt in het vrije, zelf-scheppende spel zichtbaar. In dit spel groeien kinderen uiteindelijk rond 7-9 jaar tot de hoogste vorm van spel, coöperatief spel. Spelspecialisten wereldwijd menen dat een nieuwe vorm van spel ontstaat, co-creatief spel. Dit is spel waarin samen met anderen iets gecreëerd wordt wat nieuw is, iets wat nog niet bestaat. Dit nieuwe is niet voor een eigen doel en winst maar dient anderen en de aarde. Iemand bedenkt bijvoorbeeld hoe het plastic in onze oceanen op te ruimen. Een ander bedenkt hoe uit algen een product gemaakt kan worden, dat plastic verpakkingsmateriaal vervangt. Co-creatief. Partners met verschillende ideeën over religi-

euze opvoeding zijn binnen de partnerrelatie op zoek naar iets dat relatief nieuw is. Niet de gevestigde orde schrijft voor hoe de kinderen opgevoed moeten worden, het eigen scheppingsproces vormt iets. Dit 'iets' kan een gezin zijn waarbinnen twee verschillende vormen in het midden elkaar ontmoeten. Een midden waarin vanuit een co-creatie gezocht is en vanuit een liefdevolle verbintenis met elkaar, de kinderen en de wereld, iets geschonken is: diepe verbondenheid met de werelden om ons heen.

Als het beide partners lukt met moed en overgave deze weg te gaan dan is de ondertitel

van ons boek, 'ouders worden en geliefden blijven', iets dat een relatie leven lang inspiratie schenkt.

Guido Smeding is psycholoog en eigenaar van psychologiepraktijk 'Psychologie in verbinding', <http://guidosmeding.nl>, www.relatietherapeuten.net/relatietherapie/zutphen.

Loïs Eijgenraam is onderwijsadviseur, docent en eigenaar praktijk 'In Verbondenheid Opvoeden', www.loiseijgenraam.nl.

Onder de zon - Jongerenrubriek

WIRk/ICHkeit - Reality united

door Joshua Rutgers



Vlak voor Pinksteren zaten we in de trein naar Keulen. In totaal waren we met een groep van negen personen en iedereen had zich op zijn beurt evenveel verheugd op het Pinksterfestival. 18 mei 2018, de dag van de reis! In de middag vertrokken we allemaal om vervolgens twee

uur later aan te komen in Keulen. Na een nacht slapen was het dan eindelijk 19 mei, de dag dat het festival begon.

Maar voordat ik ga vertellen wat er precies gebeurde, zal ik eerst even iets over het festival zelf vertellen. Het is een jongerenconferentie

van de Christengemeenschap, die om de zoveel tijd in Duitsland wordt gevierd. Het is een super internationale bijeenkomst, er waren wel achttien landen aanwezig. Het thema was 'WIRK/ICHkeit – Reality united'. Het gaat over het creëren van een eigen werkelijkheid. Omdat de maatschappij steeds meer aanstuurt op het massale en de individuele mens weinig ruimte meer laat, is het de opgave om een meer humane realiteit tot stand te brengen. Deze werkelijkheid kan kiemen door dans, muziek, workshops en bezielde voordrachten.

Eerst was de opening in de grote zaal. Aan het begin van de presentatie werd er een vraag op een krijtbord geschreven. Vervolgens was er tijdens de praatgroepjes gelegenheid om aan de hand van die vraag de voordracht te bespreken. De voordrachten werden gegeven door heel inspirerende personen. De eerste dag was dat Christward Kröner, de dag erna Peter Selg en onze laatste dag Yaroslava Black. Wat ik persoonlijk als boodschap heb meegenomen van de workshops is, dat de jeugd de toekomst is en het dan belangrijk is dat wij die vervolgens ook in onze eigen handen nemen en ervoor zorgen dat de toekomst een fijne plek is, waar het hart en de geest kunnen samen zijn.

In de middag waren er workshops zoals dans,

muziek, beeldende kunst en praatworkshops met titels als 'Initiation of the heart' maar ook 'Questions about the future of the Christian Community'. En aan het einde van de dag was er een prachtig avondprogramma in de grote zaal. Daar werden onder andere priesters geïnterviewd, maar ook was er bijvoorbeeld een eurutmie voorstelling van een van de deelnemende landen of een prachtig zangkoor. De avonden waren altijd verrassend en heel sprankelend van karakter.

Voor mij is de conferentie heel inspirerend geweest. We leven in een maatschappij waar het intellect steeds meer een rol speelt. Het lijkt wel alsof het er niet meer toe doet, hoe we ons voelen en wat we voelen. Ik zat in een workshop die ging over het tonen van compassie en het openen van je hart. Ik heb geleerd te luisteren naar andermans verhaal en zonder oordeel bereid te zijn andermans verhaal liefdevol te ontvangen en een plekje te geven. De conferentie heeft me ook laten nadenken over de toekomst. Ik heb meegenomen wat het belang is van wat je neerzet in deze wereld; er zijn namelijk ook zoveel schijnbelangrijkheden en daarom is het heel belangrijk dat de dingen waar we onze kwaliteiten voor gebruiken de juiste dingen zijn. Wat het juiste is kan alleen jij bepalen uiteraard. Verder leven we ook in een wereld van uitersten, iedereen leeft in zijn eigen bubbel



en om dat te kunnen doorbreken moet je soms barrières doorbreken om op een hoger plan te komen. Al met al was het een heel mooie conferentie, waar ik de volle mogelijkheid heb gepakt om mij innerlijk te verrijken met vruchtbaar gedachtegoed. Hieronder nog een aantal ervaringen van anderen.

Miriam, 34 jaar: Ik vond het een ongelooflijk inspirerende conferentie waar ik iedere keer weer wakker werd voor de vraag naar mijn eigen idealen en wat ik in het leven en de wereld zou willen doen. Wat is werkelijkheid en in welke werkelijkheid willen we leven? Alsof er iedere keer een oproep wordt gedaan aan wie ik in het diepste van mezelf ben en zou willen zijn. Een van de sprekers vroeg ons te luisteren naar het kloppen van ons eigen hart en vroeg: wat nou, als er niet van buiten aan de deur wordt geklopt, wat nou als dit kloppen van binnen komt, uit het kloppen van je eigen hart? Geef je dan ook gehoor aan die stem? Luister je dan naar die stem die binnen in jou klinkt? Ik weet niet altijd wat mijn idealen zijn, ik raak ze in het dagelijks leven voortdurend kwijt. Ik kom terug van deze conferentie om met heel veel inspiratie en vol enthousiasme opnieuw met mijn idealen aan het werk te gaan.

Eva, 25 jaar: Een bijzonder mooi weekend, waar mooie dingen op mijn pad zijn gekomen en waar ik inspiratie voor de toekomst van de Christengemeenschap heb opgedaan. Een weekend dat ik elk jaar voortaan graag zou willen mee maken, ook vanwege de mooie balans tussen het spirituele, de inspirerende lezingen en het contact maken met jongeren uit de hele wereld.

Steven, 26 jaar: Een speciaal, intiem en bijzonder weekend. Zelfs voor een kennismakende jongere met de antroposofie en de Christengemeenschap was deze jongerenconferentie een plek waar je met open armen warm werd ontvangen.

Guus, 14 jaar: Ik heb in dit Pinksterweekend heel veel mooie en nieuwe ervaringen opgedaan. Wat bij mij de grootste indruk heeft achtergelaten is dat iedereen welkom was. Er was geen afstand, geen 'jij mag niet mee doen', het was eerder 'hey jij, wil je met ons mee doen?'. Ook vond ik de sfeer heel mooi, soms hoefde je niet één woord met elkaar uit te wisselen om de volgende keer weer naast diegene te zitten. Voordat de conferentie begon moest je een workshop uit kiezen, ik heb voor de workshop theaterimprovisatie gekozen. Ik weet het zeker, ik ga volgend jaar weer.



Simone, 14 jaar, nam deel aan een schilderworkshop

De jongerengroep Jong En Spiritueel geeft een nieuwsbrief uit met daarin de lopende activiteiten voor jongeren die zich in ruime zin met de Christengemeenschap verbonden voelen. Je kunt je aanmelden voor de nieuwsbrief via jongenspiritueel@gmail.com.

Licht uit warmte – Licht uit ontlading Een polarisering die de gehele mens betreft

door Henk Stolk (tot zijn pensionering specialist in stadionverlichting, gemeente Rotterdam)

De mens zondert zichzelf door zijn eigen warmte af van een omgeving, die haar eigen warmteverhoudingen vormt. De verhouding tussen lichaamswarmte en omgevingswarmte is onderhevig aan innerlijke en uiterlijke invloeden: een te koude of te warme omgeving vraagt om aanpassing door kleding. Besmettingen door bacteriën of een virus leiden tot verhoging van de lichaamstemperatuur door koorts. De aanpassing aan de uiterlijke omstandigheden gebeurt over het algemeen bewust, de innerlijke regulatie van de lichaamstemperatuur verloopt onbewust. Ook een gebouw biedt de mens een buffer tegen de onregelmatigheden in warmte van buiten in zomer en winter; het helpt de mens daardoor evenwichtige voorwaarden voor de lichaamswarmte te scheppen. Datzelfde gebeurt door de menselijke huid.

De warmtemantel van de aarde omhult ons uiterlijk en wordt ons in hoofdzaak door het zonlicht geschonken. Maar ook in de aarde zelf zijn warmtebronnen, waarmee we bij het vulkanisme en bij diepe mijnbouw te maken krijgen. De warmteprocessen in en om de aarde leken lang onafhankelijk van menselijke invloed, maar reeds aan het einde van de vorige eeuw werd duidelijk dat de globale uitbuiting van natuurbronnen ter bevrediging van menselijke behoeften het klimaat enorm had veranderd. Steeds meer ontstaat er begrip voor, dat wij de warmteverhoudingen van de aarde in ons bewustzijn moeten opnemen en dat we een evenwicht voor de aarde moeten scheppen, precies zoals we dat met de bouw van huizen hebben gedaan voor onszelf.

De relatie tussen licht en warmte is onmisken-

baar, maar de oorzaken van deze samenhang openbaren zich pas bij een geesteswetenschappelijke beschouwing. Rudolf Steiner beschrijft de ontstaansgeschiedenis van de aarde als een verdichtingsproces uit warmtesubstantie. Op de eerste trap van deze verdichting ontstaat lucht – daarbij wordt gelijktijdig op een hoger niveau de grondslag voor licht geschapen. Op een volgende trap verdicht zich de lucht tot water – parallel daaraan ontstaan op een nog ijler niveau de grondslagen voor het chemische en het klankvormige. Op de laatste verdichtingstrap wordt het vloeibare materieel – en ontstaat de grondslag voor het leven. Op elke verdichtingstrap wordt dus een evenwicht in een fijnere substantie geschapen. De wereldevolutie berust op een voortdurend evenwicht scheppend proces in het midden waarvan zich de warmte bevindt.

Kunstlicht

De komst van de aartsengel Michael aan het einde van de 19^e eeuw gaat gepaard met de uitvinding van de gloeilamp. Het elektrische licht verschijnt in de huizen en op straat. Daarvoor brandden fakkels, olie- en gaslampen, die allen nog voortkwamen uit verbrandingsprocessen. Het warmte-licht proces is in de eerste gloeilamp nog waarneembaar aanwezig. Daarop volgde de reeds veel 'koelere' fluorescentieverlichting (TL-lamp). Nu sluit daarbij de razendsnelle ontwikkeling van de 'koude' ledlampen aan, die voor hun energiebesparende lichtopbrengst een zo laag mogelijke temperatuur nodig hebben – dus juist geen warmte in en om zich heen verdragen. Het licht van deze lichtdioden ontstaat door lading en ontlading van metaalatomen of metaalverbindingen, het stamt zagezegd

uit elektriciteit. In een vragenbeantwoording beschrijft Rudolf Steiner elektriciteit als licht dat in een ondermateriële toestand samengeperst is (1).

Lichtbronnen

Daarmee treden twee bronnen van licht naast elkaar op: licht uit warmte en licht uit ontlading. In de natuur kennen wij ze als vuur en bliksem. Hoewel het verschil tussen deze natuurfenomenen dus sinds mensenheugenis bekend is, is een dergelijke classificatie van licht op grond van de eigenschappen van hun bron nog volslagen nieuw. Wat kan een dergelijk onderscheid voor ons betekenen?

Wanneer een (dia)projector een eenvoudige parallelle lichtbundel projecteert en je een loep op brandpuntsafstand in de lichtbundel houdt, dan worden de gloeidraden van de projectorlamp op het projectiescherm zicht-



baar. Het licht van de projector draagt dus het beeld van zijn bron kennelijk in zich. Zoals onze daden ons in het leven nauwelijks verlaten, schijnt ook de bron van een licht steeds aanwezig te blijven; de bron openbaart haar oorsprong in de materie.

Het licht van de zon, de sterren en planeten aan de hemel werd al in een ver verleden in tempels, geschriften en mysteriestromen

als goddelijke uitstraling vereerd. In heiligdommen speelde de oriëntatie op het lentepunt en het midwinterpunt een rol van betekenis. Vuur en kaarslicht golden lang als heilig. Licht verschijnt elke nieuwe dag nieuw, het beweegt ons ritmisch door dag en nacht en de seizoenen.

Belevingswarmte

Kunstlicht beïnvloedt het natuurlijke levensritme. Reeds in de 19^e eeuw hebben zich de oude levenswijzen en werk-



vormen totaal veranderd. Een tijdje konden de grenzen van huid en huizen ons nog beschermen. Maar ook dat wordt nu opengebroken – kleurige dynamische led-verlichting laat huizen 's nachts gekleurd oplichten. En ook de beschermende mantel van onze huid is blootgesteld aan een veranderde werking omdat led-licht nauwelijks nog een aandeel van het infrarode (warme) licht bevat – de huid wordt de warmte zogezegd onthouden.

In de gloeilamp en de halogeengloeilamp zijn deze warmtebestanddelen van het zonlicht nog aanwezig. Zij hebben de mogelijkheid onze huiskamers een warme gezellige atmosfeer te geven. Met zijn gele fosforfluorescentie-kleur tracht het led-licht de schijn van warmte nog op te houden. Maar warmteverdichting stond aan de oorsprong van de mensheidsontwikkeling: het leven van de ziel reageert op basis van de in haar wonende warmtebron.

Omgang met licht nu

De led is door zijn lange levensduur waarschijnlijk niet meer zo snel uit ons leven weg te denken. De vraag, hoe je welk kunstlicht zinvol toepast moet dus breed en onder meerdere gezichtspunten gesteld worden. Daarbij horen uitwerkingen op de gezondheid (verblinding, knipperen, lichtvervuiling ...) op de eerste plaats te komen. Hoe kan een architect, een projectontwikkelaar of een consument in dit

stadium van de marktontwikkeling handelen en een eenzijdige toepassing van de led tegemoet treden?

- Daglicht is altijd het beste licht.
- Geen aanstraling van gebouwen en licht-reclameborden in nachtelijke uren. Wanneer led in gebouwen aanvullend op daglicht wordt toegepast, maak die dan op werkplekken individueel uitschakelbaar en dimbaar.
- Plaats bureaulampen met licht uit warmte (halogeen gloeilampen) met individuele schakeling op de werkplek en sluit die aan op het gebouwenbeheersysteem voor centrale uitschakeling en/of op aanwezigheidssensoren.
- Pas overall universele lampfittings toe (retrofit zoals E14/E27 fittingen) om uitwisseling met toekomstige lampontwikkelingen zo eenvoudig mogelijk te maken.

Licht uit warmte als menselijke levensgrondslag

De kunstlichtobesitas van de 24-uurseconomie is een sluipend proces dat onstuitbaar alle levenssferen van de mens binnendringt. Dat duidt op een onbewust werkende kracht, die zelfs met een wakker bewustzijn nauwelijks te beperken is. De explosief stijgende toepassing van miljoenen led's op plaatsen waar vroeger helemaal geen energieverbruik was, en de

Petitie

De uitfasering van de halogeengloeilamp op 1 september 2016 en 2018 is een niet passende, politieke maatregel die de halogeenlamp ten gunste van de led uit de markt probeert te nemen. Onder het mom van energiebesparing worden hier lichtmiddelen vereist die ten tijde van de totstandkoming van de wetten nog in het geheel niet ontwikkeld waren, laat staan dat hun werking op de mens werd onderzocht. De gezondheidstechnische vragen over de led worden door de industrie op belangrijke punten genegeerd. Ondanks de economische hype rondom de led zou het dringend gewenst zijn dat de wetgever zijn voortijdige stap van de uitfasering van (halogeen)gloeilampen terugdraait. Daarvoor zet zich een petitie in die dringend nog meer stemmen kan gebruiken om werkzaam te worden:
<https://www.change.org/p/das-halogenlampen-verbot-muss-verhindert-werden>.

voortdurende sluikstromen voor dimmen en afstandsbediening verminderen de voor-
gespiegelde energiebesparing op een totaal
ondoorzichtige manier. Dit soort schijnbare
microwaarheid blijkt in het licht van de grote
aardewaarheid een leugen. Je kunt de vraag
stellen door welke geest deze brede aanval op
de gezondheid en het zieleleven van de mens
geïnspireerd wordt, en welke rol het toene-
mende verlies aan warmte in licht speelt.
Warmte bemiddelt als centraal middenelement
tussen de zich verdichtende aardesubstantie
en de steeds fijner wordende etherkrachten
en draagt de overgang tussen lichaam en ziel
in zich.

Licht is altijd van zijn bron doordrongen.
Geesteswetenschappelijk is kunstlicht niet van
zijn bron, de elektriciteit, te scheiden. In de
woorden van Rudolf Steiner, waar elektriciteit
'licht is dat op de intensiefste wijze samen-
geperst is' (2), geldt dat in heviger mate

voor licht uit ontladingsprocessen waar geen
warmte meer in aanwezig is. Niet alleen voor
de enkeling, maar voor de hele mensheids-
ontwikkeling zal het van betekenis zijn of
wij de weg vinden, die een evenwicht vindt
tussen kunstlicht en daglicht, tussen licht uit
ontlading en licht uit warmte. Zoals bliksem
en vuur in de natuur twee kanten hebben,
vernietigend en bevorderend kunnen uit-
werken, zo moeten ook de verschillende
lichtbronnen hun bewust gekozen plaats
krijgen, om hun bevorderende en remmende
invloeden zinvol werkzaam te laten worden.

(1) Rudolf Steiner: *Die Ätherisation des Blutes*,
voordracht van 1.10.1911 in GA 130 of elders
in aparte uitgave

(2) Rudolf Steiner: *Grundelemente der Esoterik*,
toeschouwer-notities van een interne reeks voor-
drachten in Berlijn Dornach GA 93a

Boeken

Bij de ander zijn en ruimte geven

Nabij zijn: handreiking voor levensvragen
Samenstelling en redactie Renée Zeylmans
en Nard Besseling
Uitg. Cichorei 2017, 250 pag. € 19,50.

door Jolanda Gevers Leuven (gemeente Zeist)

Dit boek, dat in eerste instantie is geschreven voor ouderen en hulpverleners, kan zeker ook hulp bieden aan jongeren die geconfronteerd worden met ziekte en sterven. Want, om maar iets heel essentieels aan te snijden: hoe kijken we naar het sterven? Is het een punt waar de levensweg abrupt eindigt of is het een overstap naar een ander, een geestelijk bestaan? Wat kunnen we doen om de laatste periode van iemands leven waarin eenzaamheid, verwarring, dementie en aftakeling kunnen optreden, dragelijk te maken en zin te geven, afgezien van hoe men over het einde denkt? Wat betekent het om nabij te zijn? Nabij zijn



is een innerlijke houding om niet alleen op praktisch niveau maar ook op ziels- en geestelijk niveau dicht bij de ander te zijn en hulp te bieden maar ook, waar nodig, afstand te bewaren. Nabij zijn mag nooit verstikkend worden, maar moet ruimte kunnen geven om los te laten en om afscheid te nemen.

Drieëntwintig mensen hebben op verzoek van Renée Zeylmans vanuit hun optiek geschreven over allerlei onderwerpen, waarmee we met het ouder worden en de laatste levensfase geconfronteerd kunnen worden: dag-, nacht- en jaarritmen, karma en reïncarnatie, het excarnatieproces, eindigheid en zingeving. Verschillende therapieën, waaronder mindfulness en muziek worden behandeld. Maar ook opruimen, nieuwe vormen van thuiszorg, de kwaliteit van zorg, protocollen, euthanasie, versterving en orgaandonatie komen aan bod. Tussen de artikelen heeft Renée Zeylmans overdenkingen en gedichten van anderen en van zichzelf geplaatst. Hierdoor heeft het boek een extra dimensie gekregen, waarin veelal het geestelijke en religieuze ter sprake komt: een persoonlijk verhaal, een blik over de drempel en hoe het verder gaat in het 'land aan de overkant'.

Nabij zijn is een zeer gevarieerd, lezenswaardig boek dat vele aspecten van het ouder worden behandelt. Het laat ook zien dat ontwikkeling tot het laatste toe mogelijk is: ouder worden is een onderdeel van de ontwikkelingsweg die een leven lang duurt en die een belangrijke

wegwijzer kan zijn in het leven aan de andere kant van de drempel.

Er is een verklarende woordenlijst, een uitgebreide literatuurlijst en een lijst met relevante adressen en websites in het boek opgenomen. Renée Zeylmans heeft zich tijdens haar werkzame leven als psychosociaal therapeute met vooral het ouder worden, eenzaamheid, verlies, rouw, troost en de verbinding met de gestorvenen beziggehouden. Zij op 16 februari 2018 gestorven.

Christus' zielenkleed

De Mensenzoon – Oorsprong en toekomst van de mens

Wilhelm Kelber

Uitg. Aan de tijd, 114 pag. € 17,50

door Judith Slokker (gemeente Alkmaar)

Wilhelm Kelber, één van de stichters van de Christengemeenschap, biedt ons een heel nieuwe blik in het evangelie. Een team van vertalers maakt vijftig jaar na verschijnen van het oorspronkelijke Duitse boek ook voor ons dit perspectief mogelijk. In aansluiting bij het theologisch onderzoek van zijn tijd, gaat Kelber na waarom Christus zowel over zichzelf spreekt in de ik-vorm, als dat hij over zichzelf spreekt als de Mensenzoon. De auteur overstijgt en verdiept daarbij het gangbare wetenschappelijke onderzoek en maakt het voor een breed publiek toegankelijk.

Het Christus-Ik, zo schrijft Kelber, '... spreekt nooit over zijn dood, al kan er geen twijfel over bestaan dat hij daar deel aan heeft, ja, dat dit Ik ook mee door deze dood gaat. En toch: de Mensenzoon moet blijkbaar worden opgevat als degene die in de eigenlijke betekenis gaat sterven. Als we daar nog bij betrekken dat er nooit over een vader van de Mensenzoon wordt gesproken, dat de Mensenzoon nooit opdrachten krijgt van de Vadergod, dat hij dus niet in dezelfde relatie staat tot de Vadergod als het Ik, dat over zijn

Wij zijn niet van de gestorvenen gescheiden door de werkelijkheid maar door de beperktheid van onze waarneming

Waar de sluiers van de nevel wegtrekken openbaart zich mijn wezenskern hier of aan gene zijde in mij worden twee werelden een.

Renée Zeylmans

Wilhelm Kelber

DE
MENSENZOON



Oorsprong en toekomst van de mens

Vader in de hemel spreekt, dan kan niet meer ontkend worden dat we hier een duidelijk onderscheid moeten maken.' (p.32).

Kelber werkt dit onderscheid gedetailleerd uit en brengt het in verband met apocriefe en oudtestamentische bijbelboeken, Zarathustra en voordrachten van Rudolf Steiner, waarin hij spreekt over de oude en nieuwe Adam. Zijdelings werpt hij een licht op de beide Johannes figuren in het Nieuwe Testament. Op deze manier maakt hij nieuwe inzichten mogelijk in het Nieuwe Testament en in het incarnatieproces van Christus. Hij benoemt de Mensenzoon ook wel als 'zielekleed' van Christus. Bovendien stipt hij aan waarom dit voor de mensen van nu van belang is: het begrip Mensenzoon staat eveneens voor een bepaald bewustzijnsniveau van de mensen dat nu in de tijd van de bewustzijnsziel voor ons allemaal binnen bereik komt.

Het boek is door de vertalers aangevuld met een epiloog die een samenvatting van het boek geeft, achtergrond informatie over Wilhelm Kelber zelf en het wereldbeeld van waaruit

hij schreef. In de literatuurlijst vindt u onder andere de vertaling van het boek Henoch, waarvan Kelber gebruik gemaakt heeft. Ezra IV, waarnaar hij ook verwijst, is niet hetzelfde als het vierde hoofdstuk van het boek Ezra, maar een apart bijbelboek, dat te vinden zou moeten zijn in de Statenvertaling.

Aan de redactie had meer aandacht besteed mogen worden. Zo staat op pagina 57 een witregel waar een woord had moeten staan dat centraal is voor die zin, maar dat nu ontbreekt. Ook wekt de inhoudsopgave de indruk dat een van de vertalers een bijdrage leverde aan het voorwoord. Het voorwoord is echter onderschreven door Wilhelm Kelber. Niettemin een zeer lezenswaardig boek dat met zijn vele details vele vragen oproept en daarmee uitnodigt tot verdere studie, alleen of in een groep.

Ontvangen boeken

De brochure '**Kring van Zeven – Executive Committee**' (55 p.), die samengesteld werd ter gelegenheid van de Internationale Pinksterconferentie in 2017, is nu ook in het Nederlands vertaald. De Kring van Zeven (de spirituele leiding van de internationale Christengemeenschap) en het Executive Committee (de wereldse leiding) stellen zich voor. Met name de inhoudelijke bijdragen van de Kring van Zeven over cultus en sacramenten, over het uitzendingsprincipe en over hiërarchie als vernieuwende impulsen in het ontwikkelingsproces van het christendom op aarde, als ook een bijdrage over de uitdagingen van de 21^e eeuw, zijn het lezen meer dan waard. De brochure is verkrijgbaar bij de boekentafels in de gemeenten of te bestellen via www.uitgeverijaandetijd.nl en kost € 5 (excl. verzendkosten).